

Waalwijk.

Den 17^{den} Augustus 1896 bezocht ik de gemeente Waalwijk. Omstreeks half een kwam ik aldaar aan het gemeentehuis, en vond ik daar den burgemeester (Jhr van Grotenhuis) met diens beide wethouders (Hoffmans en Timmermans) en den secretaris, van Pienst. De burgemeester heette mij voor het raadhuis welkom en geleidde mij naar de Raadszaal. Daar kreeg ik eerst eene laubade van een ledertafel; de heeren zongen wel goed, maar ze, de ruimte was wat klein. - Vervolgens gaf ik audientie; achtereenvolgens verschenen de leden van den gemeenteraad, de Katholieke geestelijkheid, de kapitein kommandant der dd. schutterij met 3 luitenants, eenige leden van de kamer van koop-handel, de voorzitter en een lid van het bestuur van den buitenpolder van Waalwijk en Besoijen, Brink, lid der Prov. Staten en notaris te Waalwijk, Thuis, directeur van het post- en telegraafkantoor, en een paar arme menschen. -

Het onderwerp van schier alle gesprekken was de verbetering van de Waalwijksche haven; daarvoor bestaan drie plannen, die door den provincialen ingenieur van Wamel moeten worden uitgewerkt; een dier plannen is de haven te verbreden en te verdiepen tot de diepte van het Keider-afwateringskanaal, dan blijft het een open haven. - een ander is, om aan het eind van de haven een schutsluis te maken; - men hooft n. l. een waterweg te krijgen tot Tilburg, en al het vervoer te water tusschen Tilburg en het groote water langs Waalwijk te leiden! -

Verder werd veel gesproken over de in aanbouwe zijnde tram, en over de verdere concessie-aanvragen. In Waalwijk mag geen stoomtram rijden, wel een paardentram. Dat zulks voor aansluitingen een groot beletsel is, behoeft geen beslag. -

De looiers te Waalwijk, zoowel als de schoenfabrikanter klagen steen en beer, en roepen om protectie. De schoenmakers klagen over gedwongen winkelprijs, en naar het schijnt niet ten onrechte. Ten ge-
volge

Waalwijk.

volge van de hevige concurrentie zijn er schoenfabrikanten, die hun product tegen den kostenden prijs weer afzetten; zij dwingen echter hun werkvolk, om in hunne winkels de koopers, en verdienen dan op ieder werkmans volgens berekening ± f 1.- in de week. -; zoodat een schoenfabrikant, die met 60 knechts werkt, op die wijze weke, lijks f 60.- verdient. - Tegen deze manier van schoenfabrikant zijn is natuurlijk concurrentie onmogelijk; het gevolg daarvan is, dat schier alle fabriekanten devens winkels hebben, en daarin op ergersijde wijze van hunne positie tegenover hun werkvolk misbruik maken; zoo werd mij o. a. medegedeeld, dat rijst van 6½ cent verkocht werd voor 12 cent. -

Des ochtends had ik, terwijl ik de woning van den burgemeester passeerde, van diens dochtertje een flaaie bloemruiker gekregen; later ging ik met de wethouders en met Klavers bij den burgemeester ontbijten; mevrouw van Groothuis had van haren lunch zeer veel werk gemaakt. - Toen de burgemeester mijne gezondheid gezondheid dronk, stakte diens stem! Na den lunch werd er weer een stoet gevormd; muziek voor, muziek achter; en zoo reed ik van Waalwijk naar Beardwijk.

De administratie van den secretaris en die van den ontvanger gaven aanleiding tot het maken van vele, (waaronder sommige ernstige) aanmerkingen. Deze werden schriftelijk aan B. en W. medigedeeld.

Die aanmerkingen onder "Besoejen" over medelevering gemeentebestuur van Waalwijk bij aanleg en onderhoud van wegen.

Den 2^{den} November 1901 kevan ik weer in de gemeente; omdat de rijtuigverhuurder mij boek te voren bij een rijk van Waspe over Waalwijk naar Vrijhaere Capelle, en van daar naar het station te Waalwijk terug had afgezet bij breken

Waalwijk.

daarvoor behalve de fooi (f 15.-) ging ik te voet van het station naar het raadhuis, en later weer op dezelfde manier terug. Op het raadhuis vond ik den burgemeester met de wethouders Timmermans en Graafputers. Ik vernam van hen, dat de waterleiding, waer welke de straat schraffij "de Koningstraat" (directeuren Smit en Visser; commissaris de Waalwijkse Y. van Tersel) concessie heeft, bijna gereed is, en vermoedelijk tegen December in exploitatie zal komen. - De gemeente heeft 43 brandweerlieden op onderlingen afstand van 55 tot 72 el. - In geval van brand heeft de gemeente het vrij gebruik van de waterleiding, en betaalt daarvoor per half uur f 5.- De gehele cranlegkosten (ook Besoejen en Gaardwijk zijn aan de waterleiding verbonden) bedragen f 82.000.

De verbredening van den Waalwijkse Haven is juist tot stand gebracht; de bodembreedte werd met 6 el. vermeerderd. De verharde weg van Waalwijk naar het veer te Drongelen ligt op den "Kamerdijk"; den dijk aan de westzijde van den Waalwijkse Haven. Alreeds die weg onder Besoejen ligt, wordt hij door de gemeente Waalwijk onderhouden.

Mr. v. d. Ven heeft pas een tweede parochiekerk opgericht, aan de andere zijde van de spoorlijn. De bestaande parochiekerk gaf daarvoor f 30.000. Kapelaan Kuypers te Waalwijk wordt enige jaren vóór dat hij aan de beurt is, pastoor, en belast met de oprichting van de parochie. Op de gemeentebegroting van 1902 is een post van f 2500 uitgetrokken ten behoeve van de stichting dier parochie. Men was zeer benieuwd, of g. s. die uitgave zouden goedkeuren, omdat de ⁴⁰⁰ Protestanten en 100 Israëlieten van Waalwijk er hevig tegen agitcerden.

Er zijn in Waalwijk twee doelen, de Kleeren Sereens en van Gijse. - De Sereens is armendoor; men is zeer over hem tevreden. -

Waalwijk heeft van elr van Loth ± f 90.000. Volgens het bestaand moet 40% van de reventen besteed worden aan jaarwedden van onderwijzers; men was het er nog niet over eens, hoe men dat besteed het meest ten

Waalwijk.

algemeen in dit zou aannemen. Men dacht aan herhalingsonderwijs, nu een zeer uitgebreid programma, waaraan dan een klasse voor beide handen zou worden verbonden.

Ik vernam van den welhouder Lyaatsmans, dat hij een stoomleerlooierij had; dat de oprichting van stoomleerlooierijen noodzakelijk was geworden, om te kunnen concurreren tegen de Duitschen in ver van buiten. Het was wel jammer, omdat daardoor alle gewone leerlooierijen ten onder gang gedaemd werden, maar het kon nu eenmaal niet anders. Er is volgens Lyaatsmans nog plaats voor meerdere stoomleerlooierijen, want er komt nog veel buitenlandsche leerder hier binnen; de binnenlandsche markt vraagt meer leerder, dan de binnenlandsche leerlooierijen kunnen verschaffen. —

Onze leerlooierijen kunnen niet met Duitschland concurreren, omdat Duitschland bij invoer van leerder hier 30% van de waarde heeft. —

Volgens B. en W. zijn tegenwoordig de schoenmakers te Waalwijk van betere conditie dan die te Raatsheuvel en Sprang, omdat daar de overvloedige winkelruimte nu zeer veel voorkomt, terwijl die te Waalwijk nog maar heeft opgehouden te bestaan. Van daar wil ik ook een reeks van Raatsheuvel en Sprang naar Waalwijk.

Het volk te Waalwijk is goed van nature; de menschen zijn vrolijk en opgewonden van aard, en niet al te eerlijk. — Socialisten zijn er niet.

Op mijne audientie verscheen een blinde man, van Eelen; die vroeg om ondersteuning.

Op hier raadde ik aan B. en W. om zich met andere gemeenten te verstaan om een technisch adviseur voor de gasfabriek te verkrijgen.

Ik wandelde met B. en W. naar de Waalwijksterhaven, waar men mij loofde, wat er tot stand was gebracht; daarna wandelden we over de dijk

Waalwijk.

achter om Waalwijk, en wies men mij, waar men den tram wilde hebben; de bevoegenster wies op de overvloedige bezwaren ~~voor~~ ^{voor} den tram; de wellouder Timmermans beweerde, dat hij die van daarop over het eest loofde. — Door den tijd van de marktkas rekeerde men nu van den dijk meer op de straat; B. en W. deden mij toen uitgeleid naar den bein.

Den 29 April 1905 kwam ik weer in Waalwijk. Ik logeerde bij Verwiel, wandelde van daar naar het Noordveld; keerde toen bij Verwiel terug om daar te overnachten, en van daar naar het station te gaan om naar den Bosveld terug te keeren.

Ik verbleef audientie aan Westers, directeur Postwegen en Telegrafie, die zijn opwachting kwam maken; aan dominee Meindersma, herder van een kudde van 300 zielen. Meindersma (liberaal, studerend in heiden) is sinds 9 jaar in bediening; eerst in Drenthe, toen in Friesland, en nu sinds enkele maanden in Waalwijk. Hij prees zeer de verderezaamheid van de bevolking. — Eindelijk verscheen nog het Statenlid Timmermans, tevens voorzitter van de K. v. K.; hij kwam om het adres van de K. v. K. om een ^{de krijgen} brug aan het Dwingelensche meer te steunen; ik heb hem gezegd, dat het jammer was, dat de argumenten van de K. v. K. niet allen steekhoudend waren, en dat men daardoor aan de zaak meer waarde dan goed had gedaan; maar dat het bij onderzoek was gebleken, dat er werkelijk niet ongegronde klachten waren, en dat daarom Gedeep. staet. het adres in zooverre handen sterven, dat ze ook kunnen zijn op het wegnemen van rechtmatige graven bij de Sloofse Begroeping konden aandringen. Maar dat hij zich niet moest voorstellen, dat de mensch, om een vaste brug, of ook maar een schipbrug te verkrijgen, versuimd kon worden. — Timmermans begreep dat zeer goed; hij had echter het meerdere gevraagd, om het mindere (verbetering in de communitie) te verkrijgen.

B. en W. weten niet, hoe het staat met de procedure der verschillende gemeenten tegen notaris Kitz, in zake of het legaat van Coalk.

Oud archief heeft Waalwijk niet; bij een brand in 1824 is alles

Waalwijk.

verbrand.

De gemeente heeft nog al veel schuld; de belastingdruk wordt steeds zwaarder o.a. f 8000 hoofd. omslag (bevolking 5000 zielen); het is te voorzien, dat de toestand op den duur nog verslechteren zal.

Men hoopt, dat, als het kanaal 's Bosch-Drongeleden gegraven wordt, er een sluisje zal kunnen gebouwd worden in den hinedijk, en dook daarmede aan verbetering kan gebracht worden in den toestand van de „haint“, de sloot, waaraan al het veul van Besoijen en Waalwijk moet worden afgevoerd. Men zou dan uit het kanaal door die sluis water moeten trekken, om de haint door te spoelen. — Des Zieken geraden, steun voor de vervulling hunner wenschen te vragen bij de amb., tenaren van den Rijks-Waterstaat.

Gemeente betaalt jaarlijks ruim f 160, half aan Zusters liefdeshuis; heeft daarvoor het recht, om lijdens aan besmettelijke ziekten in liefdeshuis te doen verplegen.

Door het verplaatsen van de markchaussée kasserne naar Besoijen was gemeente verplicht twee agenten van politie meer aan te stellen.

Leeraat van Cooth wordt besteed voor onderwijs, vooral onderwijs in teekenen; herhalingsonderwijs wordt uitsluitend ingericht; daarvoor is veel liefhebberij.

Spedwongen winkelnering komt nog ^{sporadisch} voor bij enkele tehuiswerkende schoenmakers; voor de schoenfabrieken is het ~~best~~ is het afgeschaft; voor de leerlovers slechts heeft het voort bestaan.

De Waalwijksche markt gaat hard achteruit; door premie (in 1905 f 300) tracht men haar te redden te redden.

Er komen steeds meer schoenfabrieken; ze kunnen niet bestaan; ze concurreren te scherp tegen elkaar; daardoor gaan de fabrieken te gronde, daarvoor, en niet door de concurrentie met het buitenland.

De schoenmakers die op de fabrieken werken maken beginnen als handwerkers een weg te leeren; daarom zal het handwerk steeds blijven bestaan; de fabrieken kunnen veel mooie (fijne) schoenen maken; maar die komen duurder dan de handwerksschoenen; ook om die reden zal het handwerk blijven bestaan.

Waalwijk.

Den 31 Maart 1909 kwam ik weer in Waalwijk. Ik was tevoren in Vrijhoeve Capelle geweest; te Waalwijk nam ik later weer den trein naar 's Hertogenbosch.

Ik verkende credentie aan den heer Winters, directeur van post- en telegraaf kantoor, aan Thoben, ontvanger en Jhr van Buloer inspecteur der directe belastingen, aan de heren Zeegers en Simmermans, leden der provinciale staten, en aan een armen man.

Volgens B en W. moet het groote aantal leveloos aangegeven kinderen worden toegeschreven aan den arbeid der moeders op de fabrieken of als thuiswerksters: die vrouwen zijn nl. meestal stiksters; dat den gebreken nog verover moeten zitten werken zou een slechten invloed hebben voor de zwangere vrouwen. De levensverzekering der kinderen zou hier van geen invloed zijn; al, den ^{voor} ~~aan~~ voldragene leveloos aangegeven kinderen wordt volgens de polis de uitkering gedaan.

B. en W. hopen een vakschool voor leerlovers en schoenmakers te krijgen; volgens hen staat het in den klag vast, dat de vakschool te Waalwijk komt, maar zou er vooralsnog geen geld voor beschikbaar zijn; de inspecteur de Lyout en de referendaris Mr Feith waren besteld voor Waalwijk.

Spedwongen winkelnering komt volgens B en W. in Waalwijk niet voor.

De waterleiding gaat nog niet best; over het laatste halfjaar kon slechts 2% dividend uitgekeerd worden.

Voorloopig komt er nog geen sluisje in den hinedijk, om van uit het kanaal 's Bosch-Drongeleden het water in de haint te veroveren; men ~~maakt~~ weet nl. dat het niveau van het kanaal lager zal liggen dan de haint, zodat ^{dan} er geen water uit het kanaal bij de haint zou kunnen gebracht worden, als het kanaal klaar is, zal eerst met juistheid kunnen blijken, of die vrees gegrond is.

De opbrengst van de Waalwijksche haven zal veel verminderen, omdat de groothandelaar Bruyelle uit Tilburg, die jaarlijks 5 à 6 millioen kilo katoen deden waterweg ongeveer afvoeren, zijne zaak naar den Bosch verplaatst; dat is ook een groot inderdeel voor de tram, die aan het verover van de Waalwijksche haven naar Tilburg jaarlijks f 5000. verdient.

Waalwijk.

Men is er thans mede verschaend, dat de stoomtram door de gemeente loopt, en zou die nu niet gaarne meer misfen. Wel klaagt men, dat rook en stoom niet voldoen, de waggons ingehouden, en dat er maar zelden een jongen met een goede veld ^{van} de locomotief loopt, ~~zoo~~ dat de trein dikwijls te hard rijdt.

De eerlijks zoo bevoende en voor Waalwijk zoo voor.. deelige markten blijven sterk achteruitgaan; de markten verplaatsen zich naar Katterdam en naar den Bosch.

De gasfabriek gaat goed en leverde in 1908 eene bate op van $\pm$ f 8000; men heeft juist een contract met Besagen gesloten, om ook Besagen aan gaslicht te helpen; de uitbreiding, welke diensgevolge de gasfabriek moet ondergaan zal $\pm$ f 25.000 kosten. —

Den 26 April 1912 kwam ik weer in Waalwijk; ik bezocht denzelfden dag nog Sprong en Kaatsheuvel; ik deed den bocht van uit Biltstogtbusself. —

Ik verkennde oudientie aan van Ijijn, den directeur der Nijles valeschool voor leerliars en schoenmakers. Hij is civiel ingenieur, en werkte een jaar of zes op verschillende valeschoolen in Engeland, eerst als leerling, later als assistent; de bouw van de valeschool schiet nog slecht op; de wet is van 1909; met den bouw moet nog begonnen; men heeft het benoodigde bedrag uitgekakt te zien op de staatsbegroo-ting voor 1913.

De buerige heren hadden niets bijzonders te vertellen, en kwamen eenvoudig hunne oppwachting maken. De wethouder Timmermans is een zoon van den vorigen wethouder Timmermans; hij is zeer onder den indruk van de deconfiture van notaris de Voelt; deze had zijn volle vertrouwen, en had een tekort van minstens een ton; vele kleine menschen komen gelid te kort; zij brachten hem geld, waarvoor hij 5% behaalde; Timmermans zelf kwam er 15 mille aan te kort; hij dacht niet, dat er iets van terecht kwam. — Het schijnt, dat de Voelt gespeculeerd heeft, en dat hij al onder nul was, toen hij van secretaris van Oirschot benoemd werd tot notaris van

Waalwijk.

Waalwijk.

De oude gemeente secretaris van Siemst is gepensionneerd; hij kreeg $\frac{2}{3}$ van zijn tractement als pensioen, ^{alle f 2000} in zijn plaats werd een van zijn zoons gemeente secretaris. — De secretaris was nu wel beter in orde zijn dan onder den ouder van Siemst.

De gevolgen van de werkstaking bij van Schijndel doen zich nog sterk gevoelen; de verhouding tussen patroons en werkvolk blijft ellendig; het volk is heel verbiterd; — vele patroons willen geen georganiseerd werkvolk; ze halen er vreemden in, vooral protestanten; — gevaly daarvan een gemengde beuvelijken enz.; het is beuvelijk!

De industrie gaat op het moment slecht; daar is geen voldoende offret. In nog maar steeds door worden er ma- chinale fabrieken opgericht; vooral in Kaatsheuvel. De concurrentie van de fabrikanen onderling wordt daar door veel te erg. Het gevaly moet zijn, dat zij, die geen eigen kapitaal hebben, den strijd zullen moeten opgeven.

De armen klasse waant nog slecht, maar toch onge- lijk veel beter dan voor eenige jaren; daar wordt ook de verbetering van de volks huusvesting veel gedaan. — Ee- derongen inhuuswing komt niet meer voor. —

De Waalwijksche markt blijft achteruitgaan; de wemarkt heeft zich geheel naar den Bosch verlegd.

De Waterleiding gaat thans goed en geeft een blhoorlijk dividend; er huussh zoovele nieuwe aansluitingen, dat daarvoor de aanstelling van een adjunct-directeur nood- zachtelijk werd.

De Waalwijksche haven gaat zeer drukk; hij ebbe kan er echter niet gevaren worden; er wordt thans naar middelelen gezocht, om daarin verbetering te brengen, bijv. door het bouwen van een schutsluis of door het uetdiepen van den bodem met minstens een meter.

De tram gaat goed; naast de haven van Waalwijk rijdt ze ook op de thaven te Klesden; men ziet daarin geen bezwaar.

Gasfabriek gaat zeer goed.

Men verlangt zeer naar provinciaal subsidie voor handels school.

Waalwijk

door gemeente werden 15 arbeiders wonin-
gen gebouwd, benevens 2 y middenstands wonin-
gen. Er komen nog wel 100 woningen te kort.
Staanragen om Rijks subsidie in de kosten van
den bouw van eigen woningen kwamen niet
in.

De verhanding tusschen patroon en werkmans-
is goed; de verhanding tusschen patroons bond
en organisatie van werkmans (vrijgestelden)
loopt blikwijls veel te wenschen over.

N. en W. zijn blijkbaar voor de vereniging
van Waalwijk met Baardwijk en Besoyen.
Grootte klachten over den jeugdzigen burgemees-
ter van Besoyen, die driftig is, geen bezenspraak
kan velen, en oorzaak is, dat de goede verstand-
houding, die sinds menschen ophengenis tusschen
Waalwijk en Besoyen bestaan heeft, zeer veel
geleiden heeft. Zehrijt zijn vader in groot
faalen, evenals hij Burgermeester van Besoyen,
steeds alles hebben gedaan, om met Waalwijk
in vrede en eendracht te leven, heeft de jong
verwiel in zeer korten tijd veel ^{spoeds} afgebroken,
dat met veel moeite in lange jaren was op-
gebouwd. Dat is erg jammer.

Den 10 juli 1924 kwam ik reer in Waalwijk.
Mijn aannemelijke indruk is, dat burgermeester
hooren daar wel op zijn plaats is. Zijne verhou-
ding tot zijne twee wethouders leek mij goed. Secretaris
van dienst had aan Rabbers erg rijk eloges gemaakt.

De woningraad is nog groot; er zouden nog wel
200 woningen te kort komen. Er zijn er op het mo-
ment nog 8 in aanbouw, terwijl de Raad bovendien
nog een besluit nam, om nog 26 $4 \cdot 16 = 42$ arbeiders
woningen en 7 middenstands woningen te bouwen.
Allen alhoewel er nog niet is om het darskruis benoo-
digde bevolking te leveren.

De hal nu het gevolgde woningpolitiek benevoert

Waalwijk

het budget jaarlijks met $\pm$ f 20.000.
Drie arbeiders zijn lid van den Raad; over het algemeen
geschikte menschen; twee maken buitengewoon veel
werk van hunne betrekking.

De warenbevoeringsdienst werkt nuttig. De aflesken-
rings dienst evenzo. Er moet op den duur een abattoir
komen; bespreken de uitgaaf niet meer nog wel wat op.

De veenmerkten op den langzamerhand te niet
Electrisch bedrijf gaf in 1923 nog f 9. verlies.
Waterleiding ... f 923.63; voor
1924 wordt een kleine winst verwacht.

De electricificatie werkt nadeelig voor de uitkomsten
van de gasfabriek; deze gaf in 1923 f 9000 winst;
men doek thans erg zijn best, om uit het gas wat meer
winst te halen.

De Rijksnormaalschool werd opgeheven.

De hooijere handelschool werkt prachtig. Hoewel
eene Katholieke instelling, wordt ze druk door an-
derschenkenden bezocht; in 1924 deden met succes
3 leerlingen examen. Israëliet eindexamen. Voor wa-
renkennis behaalde de Israëliet het hoogste cijfer
van allen, nl 10. — Typisch!

van den Klamm, een onderwijzer uit Besoyen
op wicthgeld, beschrijft en ordent het oud archief;
hij werkt daaraan dagelijks anderhalf uur (9-10.30)
en ontvangt daarvoor f 250 per jaar.

In een van de oude Raadhuizen te Baardwijk
of Besoyen wil men een rechtbankkamer in-
richten, om de gilden en derg. gelegenheid te geve-
nen moeis te bewaren.

Kanaal Bosch-Dronogelen heeft den grondwater
stand in wijden kring sterk verlaagd; op tal
van lander kunnen bijna geen vruchtboomen meer
geplant worden, omdat zij toch dood gaan; dan
dat kanaal hebben die opschalen veel in waarde
verloren.

Men zit zoo lang hij leeft, aan de drems als
armen dokter vast door een overens contract;

Waalwijk

bloedel een tweede dokter is. Dr. Leungemeyer met
wien de menschen graag te doen hebben. Want hun de
rijke artsenkeuze niet inperen.

Waarom Israëlieten neemt af; er zijn er nog ± 100 .
Door den val van de Handelsbank verloren vele klein-
menschen - spaarders - hunne spaarpensingen;
grote credieten had de bank aan handelaars of inder-
tweelen niet verleend.